

риториці, арифметики, геометрії, музики, астрономії, медицині, праву, історії, географії, мінералогії, хімії, зоології, будівництва, навігації, військовій справі, сільському господарству та низці інших.

Отже, універсальним методом роботи Ісидора Севільського було запозичення уривків інших текстів і їх мозаїчне конструювання. Творчий момент проявлявся через зміну текстів джерел, що в ряді випадків робить майже неможливим дослідження: не завжди відомі або не завжди збережені джерела, не завжди можна розділити адаптацію або трансформацію вихідного тексту. При всій різноманітності конкретних форм твори Ісидора Севільського демонструють єдність пізнавального методу. Метод для нього не тільки опис або констатація того, що заслуговувало в його очах включення в систему знання, а й конструювання самого знання.

Ісидор повністю знаходився в античній парадигмі знання, яке вкладалося в рамки уможливлених приватних або універсальних філософсько-світоглядних концепцій. Пізнання в цій парадигмі було відшукання властивого конкретній речі або класу речей іменування в нескінченному переліку імен. З часів Платона слово сприймалося як велика реальність, ніж мінливість матеріальних сутностей, а іменування означало оволодіння сутністю речі або явища.

Ісидор Севільський продовжив шкільну риторичну традицію, яка надавала словам значення сховища і засобу передачі певної, строго відведеної інформації. Для нього було дуже важливим спиратися на авторитет попередників, в якому він бачив сенс, цінність і значимість своєї роботи. Відповідно, єпископ Севільї допускав використання язичницької мудрості в християнському світі і постійно до неї звертався. Пізнання для нього було одним з найважливіших умов справді повного буття людини – «Багато знати і виправних жити». Набути самого себе можна тільки через знання, що обґрунтовувалося Ісидором в трактаті «Синоніми, або Про стогони душі».

Список використаної літератури

1. Brehaut E. An encyclopedist of the Dark Ages : Isidore of Seville. – N. Y. : Columbia University, Longmans, Green & Co., agents ; L. : P. S. King & Son, 1912. – 274 p. – (Studies in History, Economics and Public Law. Vol. XLVII, No 1).
2. Ісидор Севільський. Етимології, или Начала. В 20 книгах. Кн. 1-3. Семь свободных искусств / Ісидор Севільський; [пер. Л. Харитонов]. – СПб.: Евразия, 2006. – 352 с.
3. Воронцов С.А. Ісидор Севільський в историко-философском контексте / Сергей Александрович Воронцов: Дис. канд. филос. наук. — М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, 2015. — 230 с.
4. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры / Арон Яковлевич Гуревич. – М.: Наука, 1972. – 350 с.
5. Історія світової культури: Навч. посібник / Л.Т. Левчук, В.С. Грищенко, В.В. Єфіменко, І.В. Лосев, В.І. Панченко, О.В. Шинкаренко. Керівник авт. колективу Л.Т. Левчук. – 3-тє вид., стереотип. – Київ: Либідь, 2000. – 368 с.
6. Криничина Е.С. Ісидор Севільський как правовед: от римского права к латинскому богословию / Елена Сергеевна Криничина // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. Серия: История / Studia classica et mediaevalia. – М. : 2011. – № 14. – С. 208 – 227.
7. Памятники средневековой латинской литературы IV–IX вв. [пер. с лат. Т.А. Миллер]. – М., 1970. – С. 203.
8. Уколова В.И. Античное наследие и культура раннего Средневековья / Виктория Ивановна Уколова. – Москва, 1989.
9. Фокин А.Р. Ісидор Севільський. Православная энциклопедия / Алексей Русланович Фокин. – М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2011. – Т. XXVII: Исаак Сирий – Исторические книги. – С. 224 – 238. – 752 с.
10. Харитонов Л.А. Ісидор Севільський. Историко-философская драма в семи эпизодах с прологом и эксодом / Леонид Антонович Харитонов. – М. : Евразия, 2006. – 112 с.

Євген Підлісний

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЕКОНОМІКИ

Формування правової культури студентів можна уявити, виходячи зі змісту і конкретних особливостей правової культури університетського колективу та за допомогою з'ясування послідовності впливу правових культурних цінностей на правосвідомість і поведінку студентів у правових відносинах і правовій діяльності.

У колектив університету студенти входять із вже сформованою під впливом родини, школи, неформального спілкування правовою культурою. У процесі подальшої соціалізації, набуття і розширення дієздатності студенти все більше долучаються до базової правової культури суспільства, засвоюють конкретно визначені норми й цінності та набувають ціннісно-правового орієнтування. Включення студентів у правову культуру колективу може відбуватися у двох напрямках: по-перше, у освітньому процесі, де вони отримують інформацію про право і правові відносини, і, по-друге, шляхом особистої участі в соціально-правовій діяльності колективу.

Адже правова культура кожного громадянина обумовлює загальну повагу до права в суспільстві, культивування принципу верховенства права, і, таким чином, реальне функціонування всіх інших інститутів держави [2, с. 1].

На думку Н. Фоменко, формуванню правової держави сприяє формування правової культури молоді та реалізація її цілей, що пов'язується з такими факторами, як: засвоєння кожним студентом основних принципів і норм права на рівні, необхідному для виконання своїх обов'язків у майбутній професійній діяльності; навчання, яке спрямоване не тільки на отримання позитивних знань законодавства, але і на формування глибокої поваги до правових цінностей, особистого переконання, звички дотримуватись діючих законів і нести відповідальність за виконання своїх обов'язків; формування соціально-правової активності, творчий розвиток особистісного потенціалу, як в моральному, так і в правовому аспектах [3].

Успішне вирішення економічних, політичних і соціальних завдань неможливо без підвищення правової культури суспільства, виховання у кожного громадянина глибокої поваги до закону, формування готовності безпосередньо і активно брати участь у втіленні його положень в повсякденне життя. У зв'язку з цим правову культуру можна розглядати як одну з найважливіших передумов і необхідною умовою формування правової держави, реалізації правової реформи, посилення боротьби з злочинністю.

Для забезпечення особистої включеності студентів у освітній процес значення надавалося відбору змісту навчального матеріалу, який складає основу формування правової культури, і який необхідний для появи і зміцнення пізнавального інтересу. У пізнавальному інтересі синтезуються власне пізнавальна потреба і потреба в дії [1, с. 58].

Виникненню пізнавального інтересу сприяють вміння викладача знаходити нову інформацію, створювати проблемні ситуації, правильно ставити завдання, показувати актуальність досліджуваного матеріалу, організовувати дискусії та використовувати міжпредметних зв'язків для отримання інтегрованих економіко-правових знань (взаємне узгодження економічних і правових дисциплін та узгодження економіко-правових знань з практичною економічною діяльністю) у зв'язку із підвищенням потреби у фахівцях економічного профілю, які володіють не тільки економічними, а й правовими знаннями.

З метою ефективного формування правової культури майбутніх бакалаврів економіки вбачаємо нашу задачу в тому, щоб максимально реалізувати існуючі міжпредметні зв'язки економіки і права та забезпечити правову спрямованість економічного навчання студентів. Це перш за все полягає в тому, щоб економічних та правових дисциплін вчити не автономно, а в єдиній системі, на основі взаємодії педагогів і студентів з координуванням їх зусиль. Спільна робота викладачів полягає перш за все в узгодженні змісту навчальних програм, наповненні економічних дисциплін правовими аспектами.

В результаті економічні дисципліни були наповнені темами з елементами права: Економікс (Організаційно-правові форми економічної діяльності. Правове регулювання малого бізнесу), Економіка підприємства (Правове регулювання виробничої діяльності. Правові основи (банкрутства), Організаційно-правові форми економічної діяльності), Фінанси і кредит (Правова основа фінансової діяльності держави. Правове становище кредитних організацій як суб'єктів підприємницького права. Правові основи банківської діяльності), Бухгалтерський облік (Правове регулювання бухгалтерського обліку, звітності та аудиту. Правові основи бухгалтерської звітності. Відповідальність за порушення законодавства за бухгалтерську звітність), Маркетинг (Правове регулювання реалізації товарів, робіт, послуг. Договір купівлі-продажу як юридична форма маркетингової діяльності), Менеджмент (Вирішення конфліктних ситуацій в трудових колективах), Економічна теорія (Відповідальність за порушення антимонопольного законодавства).

Наповнення економічних дисциплін правовим змістом являє собою один з видів інтеграції економічного і правового навчання. Для його реалізації підготовлені і програми і методичні матеріали з дисциплін, навчальні тренінги та кейси, матеріали для проведення занять (презентації, опорні конспекти тощо), організація самостійної роботи (опис практичних і лабораторних робіт,

картки-завдання, роздаткові матеріали, теми рефератів тощо). Методична організація занять підпорядковувалася вирішенню таких завдань: моделювання правової реальності; вироблення практичних правових навичок і умінь; розвиток здатності до творчого вирішення тієї чи іншої правової ситуації; розвиток прагнення до здійснення правової діяльності.

Розвитку пізнавального інтересу сприяло застосування різноманітних форм і методів навчання: аналіз і моделювання конкретних правових ситуацій (проблемні семінари); тематична дискусія, «круглий стіл», дебати; метод правотворчості; «мозковий штурм»; індивідуальний практикум; ігри: пізнавальні, дидактичні, рольові.

Разом з цим застосовувалися методи стимулювання студентів до навчання, що є необхідною умовою розвитку пізнавального інтересу. Наприклад, під час організаційного моменту заняття вводилася проблемна ситуація: можливість повернення боргу, нікчемність угоди з нерухомістю тощо. Практикувалися завдання, що вимагають застосування знань, необхідних у виробничій практиці.

Вдалим, з нашої точки зору, є організація діалогів та дискусій навколо проблемних питань, що спираються на життєві спостереження студентів.

На проблемних лекціях спеціально продукувалося виникнення діалогових ситуацій за темами: «Чому економісти називають інформацію і знання «суспільним благом»?», «Уявіть наочно зв'язок правової інформації та знань з ефективним економічним зростанням».

Від діалогів послідовно переходили до включення бакалаврів в дискусії: «Як працює модель – економічна людина?», «Який він – сучасний економіст?». Бакалаври робили порівняльний аналіз професіограми бакалавра економіки і паспорта професії, розробляли програми власного розвитку, пропонували свої зміни, що супроводжуються створенням портфоліо досягнень.

В якості колективного стимулювання творчої діяльності студентів використовувався метод «мозкового штурму» як спосіб колективного продукування нових ідей. Метод заздалегідь планувався як фрагмент заняття або як заняття в цілому. Крім того, даний метод використовувався ситуативно, імпровізовано при несподіваному виявленні труднощів студентами в засвоєнні правового матеріалу. У загальному вигляді методика «мозкового штурму» складалася з таких етапів, як формування проблеми, яку необхідно було вирішити; обґрунтування завдання для пошуку рішень; визначення умов колективної роботи; формування декількох робочих груп (по 10 осіб) та експертної групи, яка розробляла критерії оцінювання та відбору кращих ідей; тренувальна розминка (вправи в швидкому пошуку відповідей на питання); фіксація експертами висунутих ідей; оцінка і відбір кращих ідей на основі обраних критеріїв; повідомлення про результати «мозкового штурму»; обговорення підсумків роботи груп; обґрунтування кращих ідей і їх публічний захист.

Практикувалося використання ділових ігор на практичних заняттях за темами: «Суб'єкти підприємницького права», «Цивільно-правовий договір – основна юридична форма економічної діяльності», «Неспроможність (банкрутство) підприємств», «Правові основи реалізації товарів (робіт, послуг)». Беручи участь у діловій грі «Фондова біржа», бакалаври, працюючи на віртуальному фондовому ринку, вибудовували проектні моделі прийнятної економічної поведінки «брокерів», «дилерів», «інвесторів». На організованих «симпозіумах» з суперечливою тематикою доповідей («Монополії: недолік або стимул ринкової економіки», «Фіаско ринку та причини втручання держави в управління економікою»), студенти в ролі «доповідача» і «опонента», «ученого секретаря» відстоювали різні, часом прямо протилежні думки, обґрунтовували вибір, генерували ідеї, приходили до спільних рішень. У груповій тренінг-грі «Економічна криза: причини і сучасні особливості» на основі методики «Шість мислительських капелюхів» (за Е. де Боно) студенти виробляли колективні рішення, використовували інформацію не як самооцінність, а як засіб отримання результату. Головне: виникали ситуації, що примушують задуматися, з'являвся певний емоційний настрій, «емоційна радість» від інтелектуальної діяльності, від відкриттів, набутих самостійно.

Організації активної правової діяльності студентів за допомогою спільного або самостійного складання правових документів (договору, позовної заяви, клопотання тощо) сприяло застосування методу правотворчості. Цей метод формував у студентів стійке ставлення до правового статусу свого оточення, оскільки створені в процесі творчості норми, правила тощо, часто не узгоджуються з існуючими реаліями або модельованими ситуаціями, і ця невідповідність, нерегульованість змушувала студента включитися в активний процес подолання розбіжностей між практикою і виробленою з його участю документацією. Використання практики складання зразків письмових документів, що мають правове значення, дозволило наочно розглянути способи їх складання і заповнення, а також уникнути страху і побоювання перед «заплутаним» механізмом реалізації своїх прав і законних інтересів інших осіб.

Правове навчання студентів спрямовувалося на аналіз правових взаємовідносин людей з урахуванням вимог конкретних правових актів, що викликало у студентів додатковий інтерес до пізнання права, співпереживання і прагнення до взаємодопомоги в оволодінні правовими знаннями, вміннями і навичками.

Список використаної літератури

1. Велигон В. Ф. Формирование правовой культуры предпринимательской деятельности у студентов

экономических специальностей вузов: дисс. ... канд. пед. наук. Магнитогорск, 2003. 171 с.

2. Ганзенко О. О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 16 с.

3. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. Правова педагогіка: навч. посіб. / за ред. Н. А. Фоменко. Херсон: ОЛДІПЛЮС, 2015. 326 с.

Дмитро Лобода

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ РЕНЕСАНСУ КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІСТА

СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО

Становлення громадянського суспільства і реформування всієї системи освіти в Україні сьогодні дозволяють переосмислити роль і місце особистості в історії, підходи до організації держави і влади, а також більшість пануючих педагогічних догм. З огляду на це винятково актуальним є набутий багатьма поколіннями наших попередників досвід педагогічної діяльності «докомєнського» періоду. В умовах якнайширшої гуманізації освіти в системі «Нової української школи» доцільним є звернення до ідей європейського Відродження XIV – XVI століть.

Відродження – це культурно-історична доба, коли був створений власний образ ідеального правителя, «батька Вітчизни», мудрої і морально досконалої людини з великої літери. Мислителі Відродження не збиралися залишати такий образ лише у мріях. Увага гуманістів до цієї проблематики багато в чому пояснювалася їхнім прагненням виправити та вдосконалити людину і суспільство. Шукаючи джерела успішного правління окремих керманічів у їхній ранній період життя, гуманісти поступово стали висувати інноваційну ідею плекання державця з пелюшок, бо «управляти вдається краще і вправніше, якщо людина вправляється в цьому з молодих років».

Упродовж тривалого часу в вітчизняній історіографії панувала думка про те, що східнослов'янські землі не знали явища Ренесансу, а окремі його елементи з'явилися на теренах України лише в другій половині XVII століття у вигляді козацького бароко. Завдяки ряду дослідників, серед яких Б. Год, Д. Вирський, В. Литвинов, Р. Попель та інші, в останні два десятиліття ми дізнаємося про гуманістів українського походження, життя і творчість яких у XVI столітті йшла, безперечно, у загальноєвропейському ренесансному дусі [2, 1, 3, 11].

Одним із таких гуманістів був Станіслав Оріховський (1513 – 1566). Народився майбутній мислитель 11 листопада 1513 року в селі Оріховиці Перемишлянської єпархії у сім'ї земського писаря. Навчався у школах Відня та Саксонії, продовжив освіту в Падуанському університеті (Італія) [10, с. 454]. Докладно про Оріховського можна дізнатися з його власної автобіографії, викладеної у «Листі до Яна Франціска Коммендоні» (10 грудня 1564 р.). У цьому документі автор вихваляв здобуту ним освіту в Італії, дякував вчителям і наставникам, наголошував на тому, що продовжує справу поширення Античної мудрості (вочевидь, малося на увазі саме гуманістична ренесансна освіта) і на теренах Східної Європи. Називав він й імена власних учнів, яких для пізньосередньовічного «підвищення кваліфікації» надсилав до Падуї [6].

Перу С. Оріховського належить багато різноманітних праць. У них представлені роздуми мислителя про походження держави, про вищість природного права, про роль освіченої монархії і короля – «філософа на троні». Безсумнівно, що як громадсько-політичні, так і етико-педагогічні ідеї не були новими для європейського Ренесансу, автор проникся ними, перебуваючи в Італії [11, с. 16]. Не дивлячись на це, існування подібних концепцій на теренах України є поодиноким і унікальним явищем, тому справедливо вважати соціально-політичну доктрину С. Оріховського феноменом, гідним популяризації та вивчення вітчизняною історико-педагогічною наукою.

Як вже було зазначено вище, гуманістична думка С. Оріховського зобов'язана здобутій в Падуї освіті, яка на той час перебувала у сфері впливу Республіки Св. Марка. У попередніх дослідженнях ми вказували на те, що саме в цих землях серед гуманістів панував насаджений державою культ «обов'язку перед Вітчизною». Венеція розглядалася, зокрема, П'єтро Паоло Верджеріо (1370 – 1444) як зразок «змішаного правління» дожа (як монархії), Сенату (як олігархії) та Великої ради (як демократії). Відповідно, С. Оріховський також відстоював схожу модель